

УДК 336.02.001.76:339

МИТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Ірина Приходько

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032)239-47-81,
e-mail: iryna.prykhodko2010@mail.ru*

Юрій Приходько

*Львівська митниця ДФС,
вул. Костюшка, 1, м. Львів, Україна, 79000,
e-mail: y.prykhodko@ukr.net*

Охарактеризовано особливості митної політики України в умовах євроінтеграції. Обґрунтовано необхідність адаптації, гармонізації та уніфікації митного законодавства до вимог ЄС. Здійснено оцінку стану реалізації митної політики через призму основних проблем, а також визначено необхідні кроки для ефективної реалізації митної політики.

Ключові слова: митна політика; євроінтеграція; ЄС; Угода про асоціацію; митний союз; митний тариф.

Аналіз останніх досліджень. Питання митної політики України досліджували вчені А. Дубініна, Ю. Дьомкін, П. Пашко, П. Дзюбенко, О. Білорус, Т. Ковальчук, Л. Деркач, В. Ващенко та ін. Однак у зв'язку з активною євроінтеграційною спрямованістю нашої держави останнім часом актуалізується значимість подальших досліджень митної політики України в контексті Угоди про асоціацію з ЄС.

Метою роботи є аналіз сучасних тенденцій у митній політиці України у контексті євроінтеграції.

Вперше поняття «митна політика України» зафіксовано у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991р.

Державна митна політика, згідно з Митним кодексом України, – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики [9].

З економічної точки зору О. Гребельник митну політику трактує як провадження зовнішньої та внутрішньої економічної політики країни, яка ґрунтується на виборі оптимальної моделі взаємовідносин зі світовою системою

господарювання: протекціонізм, вільна торгівля, або гармонійне їхнє поєднання [2, с. 23].

Інше трактування митної політики визначає її як систему заходів, спрямованих на забезпечення економічної охорони державних кордонів і виконання зовнішньоекономічної програми держави в міжнародному спілкуванні через засоби митного регулювання, тобто державного впливу на сферу митних відносин [12, с. 47].

На наш погляд, митною політикою можна означити комплекс заходів держави (політика вільної торгівлі та заходи політики протекціонізму) для отримання абсолютних та порівняльних переваг на світовому ринку, захисту національного товаровиробника та реалізації політико-економічних цілей держави у результаті участі у світогосподарських процесах.

У Європейському Союзі митну політику визначають як складову частину внутрішньої та зовнішньої політики держави, що здійснюють у рамках відповідних закріплених законом інституцій. Завданнями митної політики є забезпечення найефективнішого використання інструментів митного контролю та регулювання товарообміну на митній території, участі в реалізації торгово-політичних завдань щодо захисту внутрішнього ринку та стимулювання розвитку національної економіки [3].

Спільна митна політика Європейського Союзу спирається на митний союз, який полягає у ліквідації митних зборів та інших бар'єрів на шляху торговельних потоків між членами Союзу (кількісні обмеження, збори, що стягують на тій же основі, що й борг, тобто тільки від іноземних продуктів і т. д.), а також створення загальної тарифної та митної політики між державами-членами Союзу та третіми країнами [3].

Правовою основою для створення митного союзу в Співтоваристві була передусім стаття 23 (D 9) Договору про Європейський Союз 1957 р., в якому йдеться, що «Спільнота ґрунтується на митному союзі, що включає всю торгівлю товарами, містить заборону на ввізне та вивізне мито та всі збори еквівалентної дії між державами-членами та ухвалення спільного митного тарифу у відносинах із третіми країнами» [3; 11].

Єдиний митний тариф ЄС (TARIC – з франц. *Tarif integre des Communautés Europeennes*) ввели для товарів, що вносили до митної декларації. Тариф поєднує в собі принципи номенклатури Гармонізованої системи, правила комбінованої номенклатури Співтовариства (*Combined Nomenclature*) та принципи загальної торговельної політики, що проводиться Європейським співтовариством. «Тариф» публікують щороку, проте щотижня держави-члени отримують оновлення. Структура TARIC містить також класифікації окремих видів товарів відповідно до індивідуальних кодів.

Кількісні обмеження у торгівлі скасовано 1961 р. Однак це радше формальний захід, оскільки лише 1993 р. Митним кодексом ЄС скасували обтяжливі митні формальності стосовно переміщення товарів через внутрішні кордони між країнами-учасницями. Тоді ж спростили процедури щодо санітарного та фітосанітарного контролю, прийняли загальний принцип взаємовизнання країнами спільних стандартів, запровадили комбіновану

номенклатуру для митних ставок, систему подвійних ставок, згідно з якою доходи акціонерів обкладали єдиним податком [10].

Умови митного союзу ЄС забороняли ввізні та вивізні мита між країнами-членами. Він спирався на впровадження єдиного митного тарифу у відносинах з країнами – не-членами інтеграційного об'єднання. Доходи від тарифів розділяли між учасниками митного союзу за певними встановленими пропорціями. Активного розвитку набула зовнішня торгівля з країнами – не-членами інтеграційного угруповання, зняли кількісні обмеження та скасували митні збори.

Митний союз 1968 року насамперед скасував мита на внутрішніх кордонах і впровадив єдину систему оподаткування імпорту за межі ЄЕС. На початковому етапі створення спільного митного тарифу і загальних правил визначення походження та митної вартості згодом доповнили директивами та правилами, що регулюють різні сфери митного регулювання, такі як процедури, митне оформлення та контроль, а також митний борг та митні гарантії.

Позитивними наслідками утворення митного союзу є:

1) зростання конкуренції між виробниками з різних країн (стимулює зростання цін, поліпшення якості товарів, створення та впровадження нових технологій тощо);

2) завдяки перевагам економії масштабу виробництва, країни-учасниці збільшують обсяги виробництва та скорочують витрати;

3) приплив іноземних інвестицій збільшується, оскільки корпорації з країн, що не входять до союзу, прагнуть зберегти за собою певний сегмент ринку, закритий митним бар'єром, за рахунок створення підприємств всередині країн, що інтегруються;

4) позиція кожної з країн-учасниць інтеграційного об'єднання за укладання торгових чи економічних угод вигідніша від позиції країни, яка не входить до союзу, що дає змогу домогтися вигідніших умов торгівлі або отримати інші переваги [6, с. 165].

Зазначимо, що П. Луцишин виокремлює такі переваги митного союзу:

1) підвищення ефективності функціонування ринків товарів, послуг, капіталу та праці завдяки прогнозованості курсів обміну й витрат на трансакції;

2) загальна господарська стабільність;

3) поліпшення якості фінансових послуг, зменшення витрат на трансакції;

4) відсутність цінової дискримінації;

5) прискорення господарського зростання усього об'єднання на основі уніфікації національних монетарних політик [7, с. 17–18].

Поряд з позитивними аспектами варто виокремити й негативні наслідки створення митного союзу:

1) можливий вплив ресурсів до розвинутих держав-членів союзу;

2) за тісних взаємовідносин між країнами-учасницями може виникнути олігополія, що спричинить зростання цін;

3) зі збільшенням масштабів виробництва може виникнути ефект втрат, пов'язаний з формуванням надто великих і неефективних компаній;

4) витрати на формування союзу можуть бути надто високими [7, с. 166].

Процес «асоціювання», тобто входження в ЄС, може відбуватися двома шляхами. Перший передбачає укладання спеціальних угод про асоціацію з третіми країнами та міжнародними організаціями, а також налагодження специфічного правового зв'язку неєвропейських країн і територій залежних від країн-членів ЄС. Головним завданням асоціації такого типу є підтримка економічного та соціального розвитку цих територій, налагодження тісних економічних зв'язків. Другий тип асоціації (до якого належить Угода про асоціацію з Україною) запроваджують між ЄС і третіми державами або міжнародними організаціями з метою налагодження взаємовигідної активної співпраці сторін у різних галузях предметної компетенції ЄС на підставі відповідних міжнародних договорів. Часто такі відносини налагоджуються з метою підготовки держави до вступу у Європейський Союз [1]. Згідно зі ст. 310 Договору про заснування Європейської Спільноти, Європейський Союз може укласти угоди з однією або більше третіми країнами чи міжнародними організаціями, що запроваджують асоціацію, включаючи взаємні права та обов'язки, спільні дії та спеціальні процедури. Угоди про асоціацію поділяють на два види: 1) асоціацію європейських країн розглядають переважно в контексті приготування до вступу; 2) асоціацію з неєвропейськими країнами, що розглядають, здебільшого, у контексті політики ЄС, спрямованої на розвиток цих країн. Відповідно до ст. 49 Договору про Європейський Союз, будь-яка європейська держава, в якій поважають засадничі принципи ЄС, може подавати заявку на вступ до ЄС. Вимогою членства є наявність у країні-кандидаті інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, права людини, повагу до меншин та їхній захист, функціонуюча ринкова економіка, а також спроможність витримувати тиск конкуренції та ринку всередині ЄС. Подавати заявку на вступ до ЄС чи ні, кожна країна вирішує самостійно. Асоціація є одним із кроків на цьому шляху, що дає змогу кожній країні зважити, варто чи ні далі рухатись у цьому напрямі [1].

Перші угоди «Про асоціацію» укладені ЄЕС 1963 р. з Грецією, Туреччиною та групою колишніх колоніальних володінь Франції, Бельгії та Італії. Їхньою метою було поширення торговельних преференцій на ці країни, перехід до зони вільної торгівлі. У 90-х роках «Європейські угоди» підписали з країнами ЦСЄ – Польщею, Чехією, Болгарією та ін. (загалом 10 країн). Наступним кроком стало укладення так званих «Євросередземноморських угод про асоціацію» (арабські держави Середземномор'я та Ізраїль), і, на відміну від угод з країнами ЦСЄ, не передбачали жодних перспектив членства в ЄС, а лише політичну та гуманітарну співпрацю з ймовірним створенням зони вільної торгівлі. Угода «Про асоціацію» між ЄС та Чилі, укладена 2005 р., теж не мала на меті членства Чилі в ЄС.

Угода про асоціацію з Україною, як і Угода про партнерство та співробітництво з Україною, не висуває жодних юридичних зобов'язань для сторін. У преамбулі Угоди про асоціацію наголошено, що «ця Угода не визначає наперед і залишає відкритим майбутній розвиток відносин Україна–ЄС». Угода також не надає Україні статусу «асоційованого члена», оскільки такий статус взагалі не передбачений установчими договорами ЄС (Договором про

Європейський Союз 1993 р. і Договором про функціонування ЄС 1957 р.) [11; 13].

Сьогодні ЄС зволікає з розглядом питання щодо можливості членства України. Саме в цьому контексті тлумачать директиви Ради ЄС для переговорної делегації європейської сторони про те, що «нова посилена угода не повинна наперед визначати будь-який можливий майбутній розвиток відносин між ЄС та Україною». Посадовці Євросоюзу також послідовно й за будь-якої нагоди наголошують на «сусідському» статусі України в межах *Європейської політики сусідства* (ЄПС), яка охоплює країни, що не мають перспектив членства. Тож хоча Угода про асоціацію і не передбачає перспективи членства для України, вона є глибоко інтеграційною з економічного погляду, та не заперечує перспективи членства в майбутньому. Отже, укладання Угоди про асоціацію не зобов'язує Україну утримуватися від здійснення процедур, необхідних для початку процесу набуття членства, насамперед подання офіційної заявки на членство в ЄС [8].

За словами Р. Драгневої та К. Волчук, це угода нового покоління – за обсягом, деталізацією і повнотою. Так звана Угода про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі є її складовою і поширюється за межі «стандартного» договору про зону вільної торгівлі, справляючи потужний вплив на нормативну базу країни, асоційованої з ЄС у багатьох сферах, охоплюючи складне регулювання конкуренції і санітарні та фітосанітарні стандарти. Серед подій останніх років у сфері відносин ЄС з пострадянськими країнами підписання цих угод, безумовно, вважають найважливішими, адже угоди створили міцну, юридично обов'язкову базу для далекосяжної економічної інтеграції з ЄС [4].

Отже, Угода про асоціацію є особливою угодою, що знаменує собою початок підготовки відповідної країни до вступу в ЄС, хоча однозначного зобов'язання щодо цього не містить.

Сторони визначили такі цілі та завдання Угоди про асоціацію:

- сприяння поступовому зближенню України та ЄС, що ґрунтується на спільних цінностях та близьких і привілейованих зв'язках, включаючи поглиблення відносин асоціації через участь України в політиці ЄС, програмах та агентствах;
- розширення політичних, правових та інституційних меж для відносин асоціації;
- створення належних умов для посилення економічної та торговельної співпраці, що сприяє поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС;
- підтримка зусиль України в повному переході до функціонуючої ринкової економіки, у тому числі шляхом наближення законодавства України до законодавства ЄС;
- підтримка та посилення регіонального та міжнародного миру і стабільності відповідно до основних принципів міжнародного права;
- посилення співпраці у сфері правосуддя, свободи та безпеки з метою утвердження верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод;

- створення умов для дедалі тіснішої співпраці в інших сферах, які становлять взаємний інтерес, що означає можливість поширити відносини асоціації на будь-яке питання [13].

Рада ЄС 24 жовтня 2014 р. прийняла зміни до Регламенту Європарламенту та Ради ЄС №374/2014 від 16 квітня 2014 р. про скасування або зниження мит на товари, що походять з України (Регламент №1150/2014, 29.10.2014), які набули чинності з 2 листопада 2014 р. Згідно з цим Регламентом ЄС, до 31.12.2014 р. подовжено чинність автономного преференційного торговельного режиму для товарів походженням з України. Причому українські експортери матимуть змогу використати квоти, які лише частково використані протягом чинності автономного преференційного торговельного режиму ЄС для українських товарів.

Українські експортери матимуть ширший доступ до ринків ЄС (завдяки зниженню ввізного мита). З українського боку ввізні мита знижуватимуть поступово. Україні надали змогу адаптувати українських товаровиробників. Митні ставки знижуватимуть асиметрично, що найвигідніше для України. Перехідний період, який завершиться остаточною лібералізацією, для ЄС становитиме 7 років, а для України – 10 років; лібералізація тарифів з боку ЄС також відбуватиметься прискореними темпами, тоді як Україна лібералізує значну кількість своїх тарифів пізніше. Побоювання Росії щодо негативного впливу на взаємну торгівлю не має економічно обґрунтованого підґрунтя, оскільки в Угоді немає жодної статті, яка б стосувалась російсько-українських товарних потоків і впливу на них.

Негайні преференції передбачені також лише для 49,2 % експорту обробленої харчової продукції, тоді як ЄС надасть негайних преференцій 83,4 % українського експорту цих товарів. Окрім того, ЄС запропонував тарифні квоти Україні на товари, що становлять 15,9 % вартості українського експорту до ЄС (за референтний період). На 6,1 % експорту ЄС Україна запропонувала лише часткову лібералізацію.

Після семирічного перехідного періоду частка експорту ЄС, що отримає преференції для доступу до ринку України, зросте до 96 %. Автомобільний сектор (автомобілі), на який припадає 4 % експорту ЄС до України, матиме доволі тривалий десятирічний перехідний період; після цього застосовуватимуть додаткові запобіжні заходи ще протягом 5-ти років. Отже, порівняно з календарем скасування мит Євросоюзу, за яким 94,7 % тарифів лібералізують одразу, Україна отримає значні переваги. Згідно зі ст. 44 розділу 4, Україна має право застосовувати захисні заходи у формі вищої ставки ввізного мита до легкових автомобілів у разі, якщо кількість імпортованого до України товару значно збільшиться в абсолютних або відносних показниках національного виробництва. Максимальний рівень спеціального мита становитиме 10 %. Винятком є перший рік після набуття угодою чинності, строк чинності положення – 15 років [5; 11; 13].

Водночас стандарти ЄС дещо вимогливіші та конкурентніші. Із 27 тис. чинних в Україні стандартів до європейських адаптовано майже 7,5 тис., тобто близько 25 %. Україна дотримується 44-х технічних регламентів, і всі вони

побудовані на європейських стандартах. Українського виробника, який не зможе вийти на рівень економічних стандартів ЄС, держава повинна буде захищати, використовуючи певні інструменти тарифного та кількісного регулювання імпорту.

Вітчизняним підприємствам необхідно якомога швидше адаптуватись до європейської системи реєстрації, оцінки та авторизації хімічної продукції (REACH). Згідно з цією системою, хімічні речовини без реєстрації розглядатимуть як заборонені для виробництва, імпорту, продажу і використання на території країн Євросоюзу. Зокрема, чинність цієї умови поширюється на продукцію практично всіх базових галузей промисловості, включаючи чорну та кольорову металургію, хімічну, машинобудівну та інші галузі, або майже на всю промислову продукцію, що експортують до ЄС. Наприкінці 2005 року сторони погодили окремий план дій щодо вільного переміщення промислової продукції, який передбачав приєднання України з 2011 р. до Угоди про оцінку відповідності та прийняття промислової продукції (АСАА). Втілення цієї домовленості даватиме змогу безперешкодно постачати вітчизняні промислові вироби до країн-членів ЄС, Європейської економічної зони, а також Середземномор'я без додаткових процедур тестування на відповідність стандартам ЄС. Сьогодні сторони досягли помітного прогресу стосовно запровадження в Україні необхідних технічних регламентів.

Отже, для нашої держави провадження ефективної митної політики України сприятиме:

- спрощенню доступу до ринку збуту українських товарів у ЄС;
- припливу іноземних інвестицій;
- поліпшенню економічного іміджу України у світі;
- швидкому реформуванню економіки;
- можливості знижувати свої імпортні ввізні мита терміном до 10 років;
- можливості прискорення модернізації українського машинобудування;
- можливості уникнення антидемпінгових мит;
- збільшенню експортного виторгу за машинопродукцію;
- можливості підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції шляхом адаптації до вимог ЄС.

Така перспектива для України є втішною та довгоочікуваною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анакіна Т. Порівняльно-правова характеристика Угоди про асоціацію та Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом / Т. Анакіна // Вісник національної академії правових наук України. – 2013. – № 4 (75). – С. 123–131.
2. Гребельник О. Митна справа : підручник / О. П. Гребельник. – 4-те вид., оновл. та доповн. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 472 с.
3. Договір про заснування Європейської Спільноти 1957 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017.
4. Драгнева Р. Євразійський митний союз та ЄС: співпраця, стагнація чи суперництво / Р. Драгнева, К. Волчук // Національна безпека і оборона. – 2013. – № 4–5. – (141–142). – С. 94–97.

5. Живора Г. Угода про асоціацію з ЄС: економічні наслідки для України / Г. Живора // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2014. – № 8 (216). – С. 107–121.

6. Козик В. В. Міжнародні економічні відносини / В. В. Козик, Л. А. Панкова : навч. посібник. – К. : Знання Пресс, 2000. – 277 с.

7. Луцишин П. В. Європейські інтеграційні процеси: формування єдиного ринку : монографія / П. В. Луцишин, С. В. Федонюк. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2004. – 200 с.

8. Меленчук А. Угода про асоціацію: чого чекати українцям? / А. Меленчук // Віче. – 2012. – № 8. – С. 13–15.

9. Митний кодекс від 13.03.2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

10. Міжнародні відносини (Історія. Теорія. Економіка) : навч. посібник / за ред. М. З. Мальського, Ю. М. Мороза. – Львів, 2002. – 397 с.

11. Представництво Європейського Союзу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/political_relations/index_uk.htm.

12. Сандровський К. К. Таможенне право / К. К. Сандровський. – К. : Наука, 1974. – 176 с.

13. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

Стаття надійшла до редколегії 01.09.2016

Прийнята до друку 15.10.2016

CUSTOMS POLICY OF UKRAINE IN THE ASSOCIATION AGREEMENT WITH THE EUROPEAN UNION

Iryna Prykhodko

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel.: (032)239-47-81,
e-mail: iryna.prykhodko2010@mail.ru*

Yuriy Prykhodko

*1, Kostiushko Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: y.prykhodko@ukr.net*

The tendencies of modern customs policy of Ukraine are examined, the problems of its development and operating condition are analyzed, the suggestions in relation to the ways of its perfection are given.

The customs policy of Ukraine means the system of the principles and directions of the state for the protection of the customs interests and to ensure the security of the Ukrainian customs regulation of the foreign trade, to protect the domestic market, the economy of Ukraine and its integration into the world economy. The state customs policy is a part of the economic policy of Ukraine.

The customs policy under the EU definition means the component of the domestic and the foreign policy that is carried out within the relevant institutions laid down by law. The customs policy aims are to ensure the most effective customs control use and the regulation of commodity circulation on the customs territory, the participation in the trade policy objectives for the internal market protection and to stimulate the national economy.

Effective customs policy of Ukraine will lead a number of possibilities for why will state:

- the market access facilitation for Ukrainian goods to the EU;
- the foreign direct investment inflow;
- the economic image of Ukraine improving in the world;
- the rapid reform of the economy;
- the opportunity to lower import duties for up to 10 years;
- the possibility of accelerating the modernization of Ukrainian mechanical engineering;

- the opportunity to avoid anti-dumping duties;
- the possibility to increase the agricultural products competitiveness by adapting to the EU requirements.

Key words: customs policy; eurointegration; EU; Association Agreement; customs union; custom tariff.